

DR. HABIL. MÁTÉ ZSUZSANNA
**BARTÓK BÉLA KULTURÁLIS EMLÉKEZETÉRŐL –
SZÜLŐVÁROSÁBAN¹**

Tanulmányomban – a történelmi korokon (is) átívelő – kulturális emlékezet assmani felfogása felől közelítek alaptémámhoz. Jan Assmann a társadalmi emlékezettel foglalkozó *A kulturális emlékezet (Das kulturelle Gedächtnis)* című könyvében a kollektív emlékezet – mint a kulturális emlékezetbe potenciális átkerülő elemek – négy dimenzióját különíti el. A „mimetikus emlékezet”-et, melyet a mindennapi cselekvések vagy szokások, erkölcsök áthagyományozódásaként határoz meg; továbbá a „tárgyi emlékezet”-et, mely az emberek mindennapi életét övező dologi világ legkülönbözőbb, a használati tárgyaktól az adott kultúrára, civilizációra jellemző tárgyakig ívelőek, amelyek az ember „képét tükrözik, önmagára, múltjára, őseire emlékeztetik.” Hasonlóan a mimetikus emlékezethez, ha e tárgyak, dolgok nem csupán célszerűségi funkcióval bírnak, hanem egyfajta értelemre is utalnak az áthagyományozni kívánt felől, akkor már egy szimbolikus, ikonikus vagy valamely jelentéssel és egyben jelentőséggel feltöltött formában és tartamban kerülnek át a kulturális emlékezet dimenziójába. A kollektív emlékezet harmadik dimenziója a „kommunikatív emlékezet”, mint az „individuumok közti interakciók”, melyek valamely formában megőrzöttek, szintén átkerülhetnek a kulturális emlékezet tartományába, ha a célszerűségi funkción túlmutató értelmi jelentéssel, jelentőséggel bírnak az áthagyományozottság szempontjából. Az assmanni kollektív emlékezet legtagabb dimenziója pedig a „kulturális emlékezet”, mely az előző három kollektív emlékezeti vetület folyamánként tradíciót, megőrzést, átadást és egyben kommunikációt táplál a generációk között, időben és térben kitágítva, ily módon a valamely tartamú és formájú áthagyományozódást, az áthagyományozni szándékozott értelem externalizációjaként azt a kommunikáció valamely „külső területére”, „külső tárolójába” helyezi. Ennek leghatékonyabbnak bizonyuló formája az írásbeliség volt az európai kultúrában, mely túlterjedve az adott korszakban hagyományozott és kommunikált értelem horizontján, tradíciót és

¹ Dr. habil. Máté Zsuzsanna (CSc, az SZTE JGYPK Művészeti Intézet tanára) jelen tanulmányának első fele, előadás formájában hangzott el a „*Zenei évfordulók, új zenepedagógiai kutatások*” című, 26. Nemzetközi Zenei Konferencián, 2025. október 6-án *Bartók Béla és Nagyszentmiklós* címmel: <https://www.jgypk.u-szeged.hu/hirek/szte-jgypk-2025-250902/26-nemzetkozi-zenei>

kommunikációt táplálva, időben és térben terjesztette ki a hordozott értelmet, egyúttal a „külsővé - idegenné válás dialektikáját” is eredményezve, miáltal főszerephez juttatta a hermeneutikai megközelítést, azaz a mindenkori utókor különböző szempontok által befolyásolt értelmezését, megértését és egyúttal, az akár változó értékelését is. Kulturális emlékezetünk egy másik alapformája az írásbeliség mellett: a különböző művészeti ágak jelentős művészeti alkotásai, melyek hasonlóan az írásbeliséghez, időben és térben terjesztik ki a hordozott értelmet. Mindezzel párhuzamosan, illetve ezen belül a vizuális kultúra tárgyiasítódott „külső tárolója”, így például a képiség is rendkívül nagy jelentőséggel bírt, az építőművészet, a szépművészetek által kínáltan. Természetesen a kollektív emlékezet bármelyik dimenzióját és ezáltal a kulturális emlékezetet is érintheti a kollektív emlékezet negatív formája, mint a felejtés, a manipuláció, a cenzúra, az átírás, a helyettesítés, az elfojtás, vagy éppen a megsemmisítés.²

Bartók Béla napjainkig ívelő kulturális emlékezetét idézem fel, mégpedig szülővárosában, Nagyszentmiklóson (a trianoni békediktátum után Sânnicolau Mare-n), Románia legnyugatibb, 11 ezer fős – döntő többségében román lakosságú, valamint néhány száz fős szerb, magyar, német etnikumú –, a magyar határtól alig 10 km-re fekvő kisvárosában; elsősorban az erdélyi Bartók-kutatók többmint fél évszázados múltra visszatekintő – kevésbé ismert – munkássága valamint a Pro Bartók Társaság elismerésre méltó, csaknem negyed évszázados tevékenysége nyomán. Miként azt olvashatjuk írásomban, az assmani értelemben vett kulturális emlékezet szinte valamennyi formáját megvalósította (néha elszenvedte) Bartók szülővárosának lakossága, akik éltetni kívánták a zongoraművészek, a közép-európai népzene nagy gyűjtőjének és a népzene kutatójának, a 20. század egyik legjelentősebb zeneszerzőjének kulturális emlékezetét.

² Assmann, Jan: *A kulturális emlékezet*. Ford. Hidas Zoltán. Budapest, Atlantisz, 1999, 19-23.

Nagyszentmiklós (Sânnicolau Mare) napjainkban

Bartók Béla halála után a romániai rendszerváltásig, 1989-ig a kulturális emlékezet egyik formája a Bartók-emlékkiállítás volt. 1968 őszén Szekernyés János, erdélyi magyar helytörténész és műkritikus, akkoriban még a bukaresti *Előre* című magyar nyelvű napilap tudósítójaként felkereste a korábban néhány hete megnyitott Bartók-kiállítást, melynek ő volt akkor az első és egyetlen látogatója. A városszéli földműves iskola, a gazdasági »Kristóf« intézet épületében, ahol Bartók a gyermekéveit töltötte, a falakon csupán néhány fotómásolat jelenítette meg a világhírű magyar zeneszerző életének fontosabb állomásait.

Ebben a ma is álló épületben működött az a gazdasági iskola, ahol Bartók édesapja tanított, igazgatott – és Bartók is itt nőtt fel

Forrás: http://www.utikalauz.hu/kozep-es-kelet/eu/fekete_eva_kirandulas_bartok_bela_varosaba_-_nagyszentmiklos_-_romania_-_2006/

Szekernyés János e méltánytalanság okán a helyi történész tanárt, Szócs Gyulát kereste fel és bízta a Bartók-emlékek felkutatására.³ 1969 augusztusában a Történelmi Társulat fiókkintézeteként megnyílt nagyszentmiklósi múzeumban kapott helyet a Bartók-emlékkiállítás, Szócs Gyula (1926–1986) történelemtanár, helytörténész és Bartók-kutató kezdeményezésének és értékes gyűjtőmunkájának köszönhetően, aki a zeneszerző tárgyi, képi, írásos és művészi dokumentumait szülőhelyén felkutatta. Magát a múzeumot pedig a Fekete Sas Szálló és étterem épületében helyezték el és annak történelmi, néprajzi és szépművészeti terme mellett – csaknem 12 éven át – volt látható a Bartók-emlékkiállítás, melyre 1971-ben a helybeli magyartanár, a *Bartók Béla és Nagyszentmiklós 1971–2006* című könyv szerzője, Velcsov Margit így emlékezett: „A Bartók-emlékkiállítás első termében a születési anyakönyvi kivonatot, valamint a kutató munkájának helyi emlékeit láthatta az érdeklődő. A második teremben a szülői és családi képek mellett életének főbb mozzanatait, valamint első kiadásainak fotokópiáit szemlélhettük meg. Kb. 80 kép volt kiállítva, valamint az a fonográf, amelyet a bánági és erdélyi útjain használt. Ritka példány a hunyadi kiadvány román nyelvű Bartók-kézirata. Megemlítem Fuchs Sándor helyi amatőr szobrász Bartók-mellszobrát is.”⁴

A Fekete Sas Szálló és étterem épülete igen jó választása volt Szócs Gyulának, hiszen a hat éves Bartók Béla itt hallgatta az első hangversenyt és 22 évesen pedig itt tartotta „első önálló nyilvános hangversenyét”-t.⁵ Az előbbi zeneművészeti eseményre id. Bartók Béláné Voit Paula, a zeneszerző édesanyja emlékezett az unokájához, ifj. Bartók Bélához 1921-ben írt levelében, hajdani férje, idős Bartók Béla által szervezett nagyszentmiklósi Zene- és Dalegylet 1887. március 26-ai nagysikerű hangversenyére, mely igen nagy hatással bírt gyermekükre: „Akkoriban édesapja csellózni tanult és egy kis, urakból álló, orchesterben játszott, melyet egy képzett cigányzenész vezetett. A nagyszentmiklósi vendéglőben tartották első hangversenyüket – persze terített asztalok mellett –, ahová mi is elmentünk és őt is magunkkal vittük. Ez volt az első alkalom, hogy orchesterzenét hallhatott. Jól emlékszem, hogy Semirámis ouverture-jét adták elő, mint első darabot. A vendégek tovább ettek-ittak, de ő

³ Szekernyés János: *Bartók és a Bánág*. Temesvár, Solness Kiadó, 2006.

⁴ Velcsov Margit: *Bartók Béla és Nagyszentmiklós 1971–2006*. Nagyvárad, Kiadja a Partiumi és Bánági Műemlékvédő és Emlékhely Bizottság, a Királyhágómelléki Református Egyházkerület és a Nagyváradai Római Katolikus Püspökség, 2006, 17.

⁵ ifj. Bartók Béla: *Apám életének krónikája*. Budapest, Helikon Kiadó, 2006, 55.

azonnal letette az evőeszközt, és teljes odaadással hallgatta a zenét; el volt ragadtatva, de méltatlankodva mondta: hogy tudtak a többiek mind enni, mikor ily szép zene szól!"⁶ A Nagyszentmiklósi Közlöny tudósítása szerint a műsoron: Induló, Egyveleg, Keringő Strauss Cigánybárójából, Traviata Verditől, Magyar népdal-egyveleg és Donizetti Lammermoori Luciája is szerepelt.

Fekete Sas Szálló és étterem épületében tartotta az ifjú, a Zeneakadémiát éppen befejező Bartók Béla első önálló nyilvános hangversenyét, 1903. április 13-án. S bár a szálló épületét 1988-ban lebontották, Bartók szülővárosának e kiemelkedő zeneművészeti eseményét mégis megőrizte napjainkra a kulturális emlékezet írásbeli formája a felderíthető sajtó-tudósítások révén, továbbá a „kommunikatív emlékezet”, mint a személyes emlékek, így az „individuumok közti interakciók” formájának áthagyományozottsága, Szekernyés János és Szöcs Gyula kutatómunkájának, interjúinak köszönhetően. A „*Nagyszentmiklós — művész fiának*” Bartók első egyéni hangversenyének visszhangjából” című közös írásuk több helyi és regionális lap tudósításaira, valamint a hajdani hangversenyre emlékezőkre támaszkodott. „A fiatal zongoraművész bécsi és budapesti fellépéseit követően a zenekedvelők országszerte kezdték megtanulni a nevét. Sikereinek híre hamar eljutott szülővárosába is, ahonnan a rokonok, a Bartók család őszinte barátai fokozott figyelemmel kísérték a fiatal művész pályájának állomásait, és meghívták szülővárosába hangversenyezni. Különösen a Simosich és a Jurkovics család vállalt fontos szerepet a meghívás elfogadásának kieszközlésében, a hangverseny megszervezésében. A tulajdonképpeni szervezőmunkát Bartók gyermekkori játszópajtása, Jurkovics Irmir irányította,” valamint ő szervezte meg Bartók édesanyja és húga egyhetes tartózkodását, sőt Bartók „házi hangversenyeit” is. A fiatal Bartók Jurkovics Othmár lányaival később is sűrűn találkozott Budapesten,⁷ Irmivel évtizedeken át levelezett, beszámolva élete alakulásáról, külföldi koncertjeiről. A *Felső-Torontál* című helyi lap már 1903. február 22-én hírül adta a tehetséges zeneművész áprilisi érkezését. A cikk egyben azt is tanúsítja, hogy szülővárosa zenekedvelői büszkék voltak Bartók addigi pályafutására, számontartották sikereit, osztrák és más lapokra is precízen hivatkozva: „Bartók Béla, a néhai Bartók Bélának, a nagyszentmiklósi gazdasági »Kristóf« intézet volt igazgatójának fia, kire még városunkban is sokan emlékeznek, a napokban fényes sikert aratott a bécsi »Tonkünstler Verein« által rendezett hangversenyen

⁶ A levelet idézi Kalapis Zoltán. Kalapis Zoltán: Bartók család bánati kapcsolatai = *A Hungarológiai Intézet Tudományos Közleményei*, 1981, 13. évfolyam 1-2. szám 89.

⁷ Vö.: ifj. Bartók Béla: *Apám életének krónikája*. Budapest, Helikon Kiadó, 2006, 55, 58.

remek zongorajátékával. A nagy osztrák lap, a »Neue Freie Presse« is valóságos feltűnésről ír, midőn Bartók Béla művészi játékát méltatja és ugyancsak a legnagyobb elismerés hangján emlékezik meg róla a »Pressburger Zeitung« is és büszkén említi (...).” Kerek egy hónap múlva, március 22-én az *Érdekes hangverseny* című beharangozó cikk pedig így írt: „Bartók Béla legközelebb európai körútra indul, hogy művészetét bemutassa a vén Európának. Büszkék lehetnek a nagyszentmiklósiak, hogy Bartók Béla szülővárosa iránt érzett kegyeletből önálló hangversenyének sorozatát április 13-án Nagyszentmiklóson kezdi meg. A fiatal művész a Fekete Sas szálloda nagytermében tartja meg hangversenyét a következő műsor mellett: 1. Schumann: Sonata, fis-moll, 2. Chopin: a. Nocturne, cis-moll, b. Etude, e-moll, c. Ballada, g-moll 3. Bartók B.: a. Ábránd b. Etude balkézre 4. a. Schubert: Impromptu, Es-dur, b. Paganini - Liszt: Etude, e-moll, c. Saint-Saëns: Keringő 5. Liszt: Spanyol rapszódia.”⁸ A műsorban feltüntetett saját szerzeményét, az *Ábránd (I. Ábránd)* címűt itt játszotta először a bevezető zenével együtt a „nagyközönség” előtt, majd később, 1903. június 8-án a Zeneakadémián, a „zeneszerzés tanszak vizsgáján”⁹ volt hallható. „A *Négy zongoradarab* című szerzeményének 1903. október 12-én befejezett *II. Ábrándját*, amelyet a házi hangversenyeken Nagyszentmiklóson is játszott (...), Bartók Béla Jurkovic Irminek és Emsinek ajánlotta.”¹⁰

Bartók Béla: Négy zongoradarab

Forrás: <https://www.youtube.com/watch?v=QkTkmwBECdU> (29:50)

Bartók Béla nagyszentmiklósi hangversenye igazi művészi és társadalmi eseménnyé vált: „A hálás közönség viharos tapsal fejezte ki tetszését, tolmácsolta köszönetét nagy fiának a páratlan műélvezetért.” „Bartók Bélának, a fiatal zongoraművésznek, hangversenye húsvét másodnapján folyt le” – írja többek között 1903. április 19-i számában a *Felső-Torontál*. „A hangversenyt nagy közönség hallgatta végig, kiket valósággal elragadott a fiatal művész remek játéka. A hangverseny végén valóságos virágesőt zúdítottak a művészre és tisztelői óriási babérkoszorúval jutalmazták Bartók mesteri játékát.” A *Nagy-Szent-Miklóser Zeitung* 1903. április 19-i számának beszámolójából azt is megtudhatjuk, hogy a koszorút a híres temesvári Mühle-féle kertészetből

⁸ Szekernyés János - Szócs Gyula: A „Nagyszentmiklós – művész fiának” Bartók első egyéni hangversenyének visszhangjából = *Korunk* (Románia), 1979. 1-2. szám 94.

⁹ ifj. Bartók Béla: *Apám életének krónikája*. Budapest, Helikon Kiadó, 2006, 57.

¹⁰ Szekernyés János - Szócs Gyula: A „Nagyszentmiklós – művész fiának” Bartók első egyéni hangversenyének visszhangjából = *Korunk* (Románia), 1979. 1-2. szám 96.

rendelték, s hogy annak szalagján a következő felirat állott: „Nagyszentmiklós – művész fiának!”¹¹ Szekernyés János és Szócs Gyula a személyes emlékeket – a kollektív emlékezetnek, mint az „individuumok közti interakciók” formáját – is felkutatta, így például többek között a közönség soraiban ülő Gassefeit Lujza emlékező szavait idézi: „Nagy esemény volt. Alig fért el a közönség a Fekete Sas nagytermében. Óriási volt a siker; hosszú percekig zúgott a taps, s a művész rengeteg virágot kapott. Ma is emlékszem arra a szelíd mosolyra, amellyel Bartók Béla az én rózsacsokromat is fogadta.”¹² Bartók Béla anyjához írt leveleiből kiderül, miként azt a nagyszentmiklói emlékezők is bizonyítják, hogy a Bayer és Jurkovics család tagjai Budapesten jártukban rendszeresen felkeresték Bartók Bélát, (kissé korábban készített) fényképét utódaik pedig máig őrzik.

Bartók Béla 1903-ban

Forrás: https://pl.wikipedia.org/wiki/Plik:Bart%C3%B3k_B%C3%A9la_1903.jpg

A bartóki kulturális emlékezet kétszeresen is nevezetes épületét, a Fekete Sas Szállót 1988-ban lebontották, a benne helyet kapó Bartók-émlékkiállítást a városi múzeummal együtt már korábban, 1981-ben áthelyezték a Nákó-kastélyba, ahol ma is látható. 1981 tavaszán, Bartók Béla születésének századik évfordulójára a nagyszentmiklóiak egy méltó ünnepséggel készültek, többek

¹¹ Uo., 95.

¹² Uo.

között – Szócs Gyula kitartó gyűjtésének köszönhetően – a már jelentősen kibővített Bartók-émlékiállítás megnyitására. Velcsov Margit emlékező szavait idézve az elmaradt ünnepségről: „Ekkorra már a múzeumot, tehát a Bartók-emlékszobát is a Nákó-kastélyba költöztették. Itt hangzott volna el Szócs Gyula: Bartók és a szülőföld című előadása, valamint a temesvári Ion Vidu Zeneiskola növendékeinek ünnepi koncertje és a nagyszentmiklósi 1-es számú iskola magyar nyelvű megemlékezése. Az emlékműsor elmaradt. Csak a bukaresti magyar nagykövet, Rajnai Sándor és Szepes István kolozsvári főkonzul koszorúzott az emléktáblás háznál. 1981-ben román részről letiltották Tóth Dezső művelődésügyi miniszterhelyettes, az MSZMP KB tagja romániai beutazását és nagyszentmiklósi koszorúzását. Csendben, szótlánul tettük le mi is a virágokat a ház falához. Múzeumlátogatás. Szótlánul. Vége. A *Szarvasaiddá lettünk* című műsor március 17-én, Temesváron még emlékezésre szólíthatta fel a közönséget, 22-én Nagyszentmiklóson már nem.”¹³ Ily módon a centenáriumi, megújult Bartók-émlékiállítás egyetlen szó nélkül nyílt meg, mivel a Ceausescu-vezetés a hivatalos magyar delegációt nem engedte be Romániába, miáltal a Bartók-család még élő tagjai sem vállalták így a részvételt.

A nagyszentmiklósi Nákó-kastély napjainkban, előtte a 2015-ben felállított Bartók szobor

Forrás: <https://www.explorecarpathia.eu/hu/romania/nagyszentmiklos-nako-kastely>

A bartóki kulturális emlékezet egyfajta „külső tárolójába” helyezett dokumentuma a zeneszerző halála utáni emléktáblák felállítása. A román zeneszerzők szövetsége csak 1951-ben helyezett el egy román és magyar nyelvű

¹³ Velcsov Margit: *Bartók Béla és Nagyszentmiklós 1971–2006*. Nagyvárad, Kiadja a Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Bizottság, a Királyhágómelléki Református Egyházkerület és a Nagyváradai Római Katolikus Püspökség, 2006, 22.

emléktáblát¹⁴ a volt földműves iskolán, azonban Szőcs Gyula kutatásaiból kiderült, hogy a család a zeneszerző születésekor nem a földműves iskolában lakott, hanem a nagymama házában élt.¹⁵ Ennek nyomán a Cerbului u. 3. számú házra 1970-ben egy román nyelvű táblát helyeztek el. Ez ellen így tiltakozott akkoriban a zeneszerző fia: „1971. március 25-re, apám kilencvenedik születésnapjára a román kulturális szervezet Bukarestben kiállítást, Nagyszentmiklóson pedig koszorúzást szervezett a magyar hatóságokkal egyetértésben. Ez utóbbi helyen, apám szülővárosában – kinyomozták, hogy apám nem a földműves iskola épületében született, hanem másutt, és rögtön levették az 1948 körül (pontosan 1951-ben) elhelyezett kétnyelvű táblát, és az új helyre csak román nyelvűt helyeztek. A mi hatóságaink rosszul értelmezett udvariasságból ezt nem merték szóvá tenni, én viszont gondolkodóba estem. Apám 1931-ben amiatt tiltakozott, hogy egynyelvű tábla legyen az akkor feltételezett szülőházán, és nem is utazott oda. Így emléktábla sem készült, csak apám halála után. Először arra gondoltam, hogy hasonló megfontolásból nem megyek el az ünnepségre, de mégis úgy döntöttem, hogy odamegyek, és nyilvánosan megbélyegzem őket. Március 18-án nagyobb küldöttséggel, repülőgéppel Bukarestbe utaztunk. 23-án fogadott Ion Brad kulturális államtitkár, akinek kiemelt helyzete volt a kormányban, és a Scanteia épületben székelt. Hosszan beszélgettünk a román-magyar kapcsolatokról, apámról és egyebekről. Búcsúzás előtt kifejtettem véleményemet a nagyszentmiklósi emléktábláról, és arról, hogy barátságtalan lépés volt a magyar szöveg eltüntetése. Közlésem láthatólag bosszantotta vendéglátómat, és közölte, hogy utána néz a dolognak. 25-én Nagyszentmiklóson elmentünk a szülőházhoz, és nagy meglepetésemre 45 órával az Ion Bradtól való elválás után a falon kétnyelvű márványtábla volt, tehát kézzelfogható eredménye volt bíráló megjegyzésemnek.”¹⁶ A ma is látható végleges kétnyelvű tábla 1971-ben került a szülőházra, bár az 1970-es évszám megtévesztő.

¹⁴ Ennek magyar nyelvű felirata: „Ebben a házban született 1881. március 26-án a nagy magyar zeneszerző BARTÓK BÉLA, aki a magyar és román népzene kutatta, feldolgozta és terjesztette, ezzel hozzájárulva a román és a magyar nép közötti testvériesüléshez.” Velcsov Margit: *Bartók Béla és Nagyszentmiklós 1971–2006.*, 20.

¹⁵ Szőcs Gyula: *A Bartók-család Nagyszentmiklóson. Lépcsők 2.* Temesvár, 1980, 243.

¹⁶ Ifjú Bartók Béla: *Az öt földrész.* Budapest, Püski Kiadó, 1992.

Az 1989-es romániai rendszerváltást követően Bartók Béla szülővárosának lakói elhatározták, hogy Nagyszentmiklóson szobrot állítanak a zeneszerzőnek, a temesvári Jecza Péter (1939–2009), romániai magyar emlékmű-szobrászművész pedig e nemes célra följánlotta az eredetileg Temesvárra szánt Bartók-mellszobrát, melyet már 1973-ban gipszben megmintázta. A Budapesten bronzbba öntött, négy méter magas, mértani alakzatokból álló, gránit obeliszk tetejére elhelyezett Bartók-mellszobor ünnepélyes leleplezésére 1993-ban került sor az Aranka-parti kisvárosban. A szobrászművész a korábbi Bartók-fejszobrot e felajánlás nyomán jelentősen módosította, a talapzat rendkívüli magassága és járulékos elemei okán, melynek eredményeképpen merészen eltért a köztéri mellszobrok akkori formavilágától és egy tematikus kompozícióvá alakította át. A Bartók-fej alá, a mellkashoz egy öt darabból álló, kissé párhuzamos, mégis rendezetlenül hullámos, majd egyenes szélű lapot illesztett, mely az ötfokú hangsort hivatott jelképezni, egy úgynevezett „szárnyas” mellkast. Idézve Szekernyés János műkritikus interpretációját: „A dallamok Bartókig rendezetlenül, szeszélyesen áramlanak, de a kiváló magyar zeneszerző, folklorista, előadóművész és zenetudós rendet, fegyelmet, kifejező tömörséget teremt a hangok és a ritmusok kavalkádjában. A lapok kiegyenesednek, megrövidülnek és letisztultabbakká rendeződtek, miután „áthaladtak” Bartók testén.”¹⁷

17 Szekernyés János: A kispasztikáktól az emlékművekig. Jecza Péter szobrászművész életművének főbb rétegei és vonulatai. Európai utas, 18. évf., 2007. 2. szám 41.

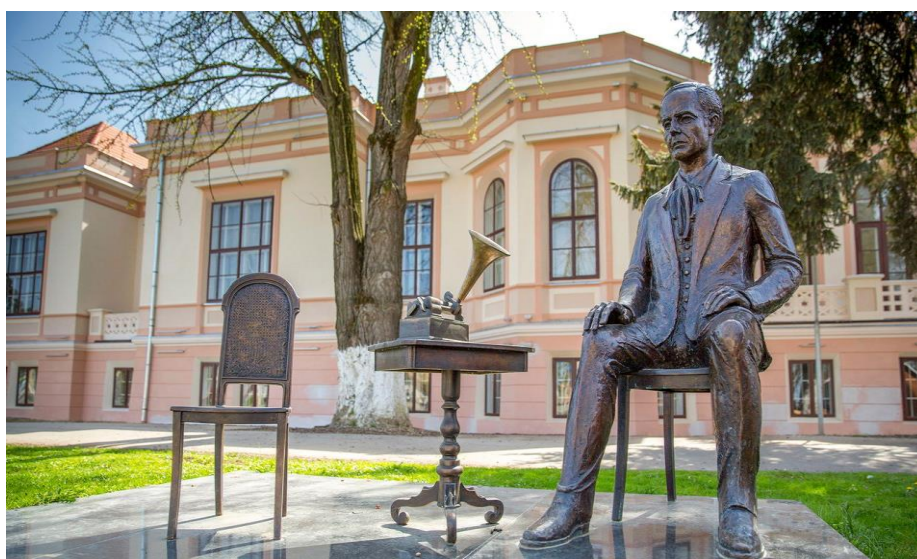

Jecza Péter: *Bartók* (gránit, bronz, 1993, Nagyszentmiklós).
Forrás: <https://www.kozterkep.hu/36044/bartok-bela-emlekmu>

Jecza Péter: *Bartók* (gránit, bronz, 1993, Nagyszentmiklós).
Forrás: <https://www.kozterkep.hu/36044/bartok-bela-emlekmu#vetito=333276>

Bartók kulturális emlékezete e szoborral egy újabb formával gazdagodott, a vizuális művészet „külső tárolójá”-ba helyezetten, időben és térben kiterjesztve hordozott értelmét, zeneművészetének nagyságát. Majd 2015-ben, a zeneszerző halálának 70. évfordulója alkalmából a Nagyszentmiklói Polgármesteri Hivatal egy másik emlékművet állított Bartók Bélának. Aurel Ardeleanu aradi szobrászművész alkotása Bartókot, az etnomuzikológust ábrázolja fonográfiájával, így tisztelegve a népdalgyűjtő előtt, aki mindmáig a román folklór legjelentősebb gyűjteményét hozta létre. A Nákó-kastély előtti sétányon felállított egész alakos (ülő) bronzszobrát Semjén Zsolt, Magyarország miniszterelnök-helyettese és Danut Groza Nagyszentmiklós polgármestere leplezett le.

Aurel Ardeleanu: *Bartók, az etnomuzikológus* (bronz, 2015, Nagyszentmiklós)

2001-ben, Bartók Béla születésének 120. évfordulóján, Tamás Sándor nagyszentmiklói gyógyszerész Pro Bartók Társaságot alapított. Hiánybetöltő működésüktől kezdődően radikális változás történt Bartók szülővárosában, mivel egy csaknem száz évig fennálló koncert-csend tört meg ma is intenzív tevékenységük nyomán. Bartók kulturális emlékezetét így egy újabb, a legalapvetőbb formával, azaz a bartóki zeneművészettel éltették és éltetik napjainkig. Miként azt Tamás Sándor, a Társaság elnöke összefoglalta, azzal a céllal hozta létre a szervezetet, „hogy kegyelettel ápoljuk a zeneszerző emlékét, őrizzük szellemiségét és hogy a halhatatlan mester életművét népszerűsítsük a szülővárosban és annak vonzáskörzetében. Már az elején a legilletékesebbhez, Kocsis Zoltánhoz, a Budapesti Nemzeti Filharmonikusok karnagyához, a Kossuth-díjas zongoraművészhez fordultam támogatásért, aki a Liszt Ferenc Zeneakadémia művésztanáraira és tehetséges diákjaira támaszkodva rendkívüli rendezvényt szervezett az évfordulóra. Még ugyanez év őszén felkerestem dr. Kerek Ferenc, Liszt-díjas zongoraművészt, a Szegedi Zeneművészeti kar akkori dékánját és felkértem, vállalná magára a társaság művészeti irányítását, segítve ezáltal annak nagyratörő terveinek megvalósítását. Dr. Kerek Ferenc ezt örömmel vállalta, lelkesen ellátva ezt a feladatot a kezdetektől napjainkig. Később csatlakozott hozzánk a Temesvári Zenei Fakultás dékán asszonya, dr. Stancovici Felicia, majd Kerekné Fekete Éva zongoraművész és Koczka György újságíró, a Temesvári Magyar Rádió egyik alapítója. Így a társaság a kezdetektől fogva igazi támogatókra talált a két közeli nagyváros zenei életének vezető

személyiségeiben. Évente 4-5 alkalommal szerveztünk hangversenyeket, melyeken az érdeklődők rendszeresen és némileg rendszerezve ismerkedhettek a bartóki életművel.”¹⁸

A Pro Bartók Társaság rendkívül gazdag, csaknem negyedszázados tevékenységéből a továbbiakban kiemelt néhány esemény is remélhetően szemlélteti működésük széles spektrumát, tagjai elhivatottságát, valamint tevékenységük eredményességét. 2002-ben a Magyar Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma egy felújított Bösendorfer zongorát ajándékozott a Társaságnak, ezzel megteremtve a minőségi zongorahangversenyek nélkülözhetetlen alapfeltételét. 2004-ben a Szegedi Tudományegyetem Zeneművészeti Kara megrendezte – a későbbiekben két évente meghirdetett – I. Nemzetközi Bartók Béla zongoraversenyt. Díjnyerteseinek gálaműsorát azóta is rendszeresen hallhatja a nagyszentmiklósi zenekedvelő közönség, a Társaság által szervezeten a nagyszentmiklósi Nákó-kastélyban. 2005-ben felújításra került a Bartók Emlékszoba a budapesti Bartók Archivum számos szakértője támogatásával, a néhai Szőcs Gyula történelemtanár által gyűjtött anyagot tovább bővítve. Bartók Béla születésének 125. évfordulója alkalmából, 2006. március 25-26-án a Nákó-kastélyban tartott tudományos konferencián, többségükben az erdélyi Bartók-kutatók tartottak előadást, így László Ferenc (1937-2010), a bukaresti zeneakadémia professzora, zenetörténész és Bartók-kutató;¹⁹; a kolozsvári Almási István (1934-2021) magyar népzene- és Bartók-kutató, a Magyar Művészeti Akadémia Népművészeti, Néprajzi Tagozatának tagja;²⁰ valamint Georghe Firca bukaresti és Stachó László budapesti zenetudósok; továbbá Szekernyés János temesvári helytörténész hiánypótló, *Bartók Béla és a Bánság* című könyvének bemutatójára került sor.²¹ Az *etnomuzikológus Bartók* című népzenei hangversenyen a kolozsvári Mircea Campean és zenekara, valamint a budapesti Muzsikás együttes és vendégei,

¹⁸ Tamás Sándor: *A nagyszentmiklósi Pro Bartók Társaság*. Heti Új Szó, Temesvár, 2020. január 6.

¹⁹ László Ferenc: *Bartók Béla. Tanulmányok és tanúságok*. Bukarest, Kriterion Könyvkiadó, 1980.; László Ferenc (szerk.): *Bartók Béla. Studii, comunicari, eseuri. Tanulmányok, közlemények, esszék*. Bukarest, Kriterion Könyvkiadó, 1980.; Francisc, László: *Béla Bartók si lumea noastră. Asa cum a fost*. Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1995.; Francisc, László: *Béla Bartók si muzica populara a romanilor din Banat si Transilvania*. Cluj-Napoca, Editura Eikon, 2003.; László Ferenc: *Bartók markában. Tanulmányok és cikkek (1981-2005)*. Kolozsvár, Polis Kiadó, 2006.

²⁰ Dr. Domokos Mária: *Almási István népzene-kutató*. Parlando zenepedagógiai folyóirat 2024/6. Online: https://www.parlando.hu/2024/2024-6/Almasi_Istvan90.pdf

²¹ Szekernyés János: *Bartók Béla és a Bánság*. Temesvár, Solness Kiadó, 2006.

Petrás Mária népdalénekes, a Magyar Művészeti Akadémia Zeneművészeti Tagozatának tagja és a világhírű hegedűvirtuóz, a londoni Alexander Balanescu lépett fel az erre az alkalomra felújított nagyszentmiklósi Művelődési Ház színpadán. A zárónapon a II. Szegedi Nemzetközi Bartók Zongoraverseny díjazottjainak gálaműsorát és a kolozsvári Magyar Opera szimfonikus zenekarának hangversenyét hallgathatta meg a közönség, végül Juranics Tamás koreográfiájával a Szegedi Kortárs Balett *Csodálatos mandarin* című előadása zárta az ünnepségsorozatot.²² Ugyanebben az évben – a Pro Bartók Társaság kezdeményezésére – a helyi városi tanács Nagyszentmiklós díszpolgárává avatta Bartók Bélát. Ekkor került sor a Társaság felkérésére és szervezésében Hollós Máté Erkel Ferenc-díjas zeneszerző, a Magyar Zeneszerző Szövetség elnöke *Bartók-árnyék* című művének ősbemutatójára, Kerek Ferenc és Fekete Éva zongoraművészek előadásában. Akár minden évet kiemelhetnénk a továbbiakban, így például a társaság művészeti vezetőjének, dr. Kerek Ferenc Weiner-, és Liszt-díjas zongoraművésznek az *Emlékezés Bartók Béla halálának 70. évfordulójára* című, a Parlando 2015-ben megjelent írását is, mely a nagyszentmiklósi Bartók-ünnepségről ad ízelítőt, elhangzott ünnepi beszéde nyomán.²³ Ha mégis egyfajta összesítést kísérlünk meg, akkor néhány adatot érdemes felidézni. A Pro Bartók Társaság szervezésében több mint 80 alkalommal hallhatták a szülőváros polgárai a bartóki életművet szinte átfogó zeneműveket és más híres zeneszerzők remekeit előadó hangversenyeket. Olyan zenekarok tolmácsolásával, mint például a Muzsikás együttes, a Mentés Másként Trió, a Magyar Barokk Trió, a Fricsay Vonósnégyes, a szegedi, a temesvári, az aradi filharmonikus zenekarok, a Kolozsvári Magyar Opera Zenekara; a Szegedi kamarazenekar, a Magyar Nemzeti Énekkar. Az előadóművészek, így a hegedű-, cselló-, fuvola-, gitár- és zongoraművészek Amerikából, Japánból, Németországból, Angliából és Görögországból érkeztek, nemkülönben Magyarország és Románia különböző városaiból, többek között a Szegedi és Temesvári Zenei Fakultások művésztanárai és diákjai; a Szegedi Nemzetközi Zongoraversenyek díjazottjai; Ágoston András, Kosztándi István és Selmeczy János hegedűművészek; Fenyő László és Alexandra Gutu csellóművészek; Matúz István fuvolaművész; Pavlovits Dávid gitárművész; Bogányi Gergely, Balázs János, Kerek Ferenc, ifj. Csíky Boldizsár, Demény

²² Udvardy Frigyes: *A romániai magyar kisebbség történeti kronológiája 1990–2017*. Digitéka, 2006. március 27. Online: <https://digiteka.ro/adatbazis/a-romaniai-magyar-kisebbség-történeti-kronologiaja-19902017/kapcsolodo/222822>

²³ Kerek Ferenc: *Emlékezés Bartók Béla halálának 70. évfordulójára*. Parlando, 2015, 6, 1. URL: https://www.parlando.hu/2015/2015-6/Kerek_Ferenc-Bartok.htm

Balázs, Oravecz György, Balázs-Piri Soma, Logan Skelton, Ellen Hwangbo, Georgios Konstantinou, Horia Mihail, Mihailescu Dragos, Manuela és Dinu, Király Csaba zongoraművészek, valamint Altorjay Tamás operaénekes.²⁴

A közelmúlt méltó eseménye volt – a Pro Bartók Társaság és a Hazám, hazám, te mindenem Művészeti és Oktatási Alapítvány szervezésében, a Magyar Művészeti Akadémia által támogatott – dal- és áriaest, mellyel a világhírű alkotó halálának 80. évfordulójára emlékeztek 2025. szeptember 5-én Nagyszentmiklóson, a Nákó-kastélyban; az MMA Szegedi Regionális Műhelyének köztestületi tagja, Prof. Dr. Temesi Mária operaénekes kezdeményezésére. Az MMA szegedi műhelye a dalest délutánján kihelyezett ülést tartott, ahol Tamás Sándor, a Pro Bartók Társaság alapítója és elnöke összefoglalóan ismertette csaknem negyedszázados tevékenységüket.²⁵ A *Nagyszentmiklósi Bartók Nap 2025* keretében az „*Opera és dalest Bartók Béla halálának 80. évfordulója alkalmából*” című, az ifjú tehetségeket (is) felvonultató nagyszerű zeneművészeti esemény fellépő művészei a 2024. évi Simándy József Nemzetközi Énekverseny felfedezettjei voltak: Szilágyi Szilvia, Bodolai Péter, Endrész Ferenc és Pete Ádám Dávid, valamint Dr. Temesi Mária, Liszt Ferenc- és Bartók-Pásztory-díjas operaénekes és Elizabeth Sillo, a BBC Walesi Nemzeti Énekkar művésze; Vékey Marianna – Bartók-Pásztory-díjas és dr. Kerek Ferenc Weiner-, és Liszt Ferenc-díjas zongoraművészek közreműködésével. Műsorukat Erkel Ferenc, Liszt Ferenc, Bartók Béla és Kodály Zoltán továbbá George Enescu és Clément Marot zeneműveiből állították össze.²⁶

²⁴ Vö.: Tamás Sándor: *A nagyszentmiklósi Pro Bartók Társaság*. Heti Új Szó, Temesvár, 2020. január 6.

²⁵ A Magyar Művészeti Akadémia Művészetelméleti Tagozatának köztestületi tagjaként és a Szegedi Regionális Műhely tagjaként magam is részt vettem az 2025. szeptember 5-én, Bartók Béla szülővárosában, Nagyszentmiklóson rendezett eseményeken. Tamás Sándorral, a Pro Bartók Társaság elnökével folytatott beszélgetésem néhány gondolatát idézem fel írásom további részében, a saját fotóimmal.

²⁶ A 2025. szeptember 5-ei zeneművészeti eseményről egyaránt hírt adott a romániai *Nyugati Jelen* regionális hetilapja: <https://nyugatijelen.com/index.php/kultura/nagyszentmiklosi-napok-2025>

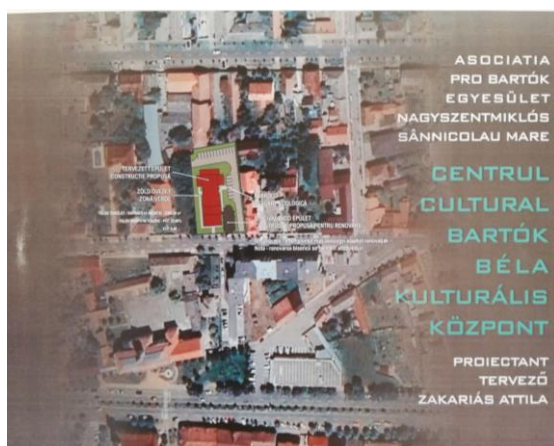
valamint a Magyar Művészeti Akadémia honlapja is:

<https://www.mma.hu/muveszeti-hirek/-/event/10180/nagyszentmiklosi-napok>

Tamás Sándor, a Pro Bartók Társaság alapítója és elnöke, háttérben az általa is szervezett 2025. szeptember 5-ei „*Opera és dalest Bartók Béla halálának 80. évfordulója alkalmából*” című zenei rendezvény programja; kezében a Bartók Béla Kulturális Központ tervdokumentációjával. (Forrás: a tanulmány szerzőjének fotója)

Végül a Pro Bartók Társaság nagyszabású tervét és annak előmunkálatait emelném ki arra vonatkozóan, hogy Bartók szülővárosában legalább egy intézmény viselje a zeneszerző nevét.

A Bartók Béla Kulturális Központ tervdokumentációjának előlapja Tamás Sándor ismertetése nyomán (Forrás: a tanulmány szerzőjének fotója)

Bartók kulturális emlékezetének rendíthetetlen ápolója, Tamás Sándor nagyszentmiklósi gyógyszerész, a Pro Bartók Társaság elnöke 2021-ben ünnepi eseményre hívta Bartók és a magyar kultúra értékeinek a tisztelőit, mivel a Gh. Şincsei utca 11. szám alatt, majd az evangélikus-lutheránus templom telkén elhelyezték a Bartók Béla Kulturális Központ alapkövét. Köszöntőjében Tamás

Sándor elmondta, hogy a Bartók Kulturális Központ számára közel két évtizede keresik a megfelelő helyet, és megoldódni látszik a helyzet azzal, hogy felajánlották az evangélikus templomot és a telket megvételre a Pro Bartók Társaságnak. „A telket és a templomot megvettük, a templomjavítást elkezdtük, és ingyenes használatra felajánljuk a református egyháznak. Itt a templom melletti területen szeretnénk megépíteni ezt a kulturális központot, amelynek a látványtervét a sepsiszentgyörgyi Zakariás Attila készítette. Egy olyan épületet álmotunk meg, ahol egy állandó, a zeneszerzőhöz méltó Bartók-kiállítást hozhatunk létre, és koncertterem is lesz benne, amely megfelel a XXI. századi elvárásoknak. A templom felújítására résztámogatást kaptunk a Nagyszentmiklósi Városházától, de a szükséges összeg kétharmadát az egyesületünk biztosítja”.²⁷

A Pro Bartók Társaság és elnökének, Tamás Sándor nagyszabású víziójának első része valósággá lett, a kulturális központ terve elkészült; 2024. november 8-án pedig felszentelték a már felújított nagyszentmiklósi református templomot, a számos adományozó, a Társaság és Tamás Sándor fáradhatatlan munkájának köszönhetően,²⁸ egy méltó ünnepség keretében.

A felújított a nagyszentmiklósi református templom.

Forrás: <https://hetiuj szo.ro/bartok-bela-es-nagyszentmiklos/>

²⁷ Bodó Barna: Bartók és Nagyszentmiklós = *Heti Új Szó Temesvár*, 2025. február 9.

²⁸ A nagyszentmiklósi református templom felújítási munkálatairól és az ünnepségről részletesen beszámol a Nyugati Jelen 2024. november 12-ei száma. Vö.: Pataki Attila: „A Bartók Béla Kulturális Központ megépítésére EU-s forrásokra pályáztak” című cikkében: <https://nyugatijelen.com/hitelet/a-bartok-bela-kulturalis-kozpont-megepitesere-eu-s-forrasokra-palyaztak>

„A Pro Bartók Társaság megvásárolta / a Tamás és a Kerek család/ az evangélikus egyház elhagyott, romos templomát azzal a céllal, hogy a hozzá tartozó telken felépíthesse majd a leendő központot. Így megmentődött a lebontástól egy, a magyarság épített örökségéhez tartozó, helyi ikonikus épület. Lebontásával a szórványban való jelenlétünk is csorbát szenvedett volna. Megvalósítottuk az épület teljeskörű külső és belső felújítását. Megvásárlása óta, a helyi református gyülekezet használatára bocsátottuk ezt a Temesvár és Kiszombor közötti terület egyetlen épített protestáns kőtemplomát” – ismertette Tamás Sándor.²⁹ Miként az a 2025. február 9-ei, *Bartók és Nagyszentmiklós* című összefoglaló cikkből kiderül, 2023 decemberében a nagyszentmiklósi Városi Tanács határozatot fogadott el a város és Mórahalom közötti, a *Mikrokozmosz* c. projekt megvalósítását célzó partnerséget illetően, melynek célja „Bartók Béla szellemiségének és kulturális örökségének feltárása és bemutatása különböző művészeti ágakon keresztül” volt, valamint további hét partnerrel együtt pályázott a Románia-Magyarország európai uniós pályázati kiírás keretében”, mely sikeresnek tűnik.³⁰

Nagyszentmiklós és környéke szórvány magyarságának szüksége van a Bartók Béla emlékezetét méltón őrző és a jövőnek áthagyományozó kulturális központra, ahogy ennek létrejöttéhez továbbra is szükség van megálmodójának, Tamás Sándornak áldozatos szerepvállalására, kitartó munkájára.

A Bartók Béla Kulturális Központ tervdokumentációjának Zakariás Attila által készített látványterve – Tamás Sándor ismertetése nyomán
(Forrás: a tanulmány szerzőjének fotója)

²⁹ Tamás Péter: Nagyszentmiklósi ünnepnap: Templomavatás = *Parlando*, 2025.1.

URL: parlando.hu/2025/2025-1/Nagyszentmiklosi-templomavatas.htm

³⁰ Bodó Barna: Bartók és Nagyszentmiklós = *Heti Új Szó Temesvár*, 2025. február 9.